Examen HAVO

Economie 1,2 (nieuwe stijl) en economie (oude stijl)

Hoger
Algemeen
Voortgezet
Onderwijs

20 **02**

Tijdvak 1
Woensdag 22 mei
13.30 – 16.00 uur

Voor dit examen zijn maximaal 60 punten te behalen; het examen bestaat uit 26 vragen.
Voor elk vraagnummer is aangegeven hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.
Bij dit examen hoort een informatieboekje.

Als bij een vraag een verklaring, uitleg of berekening gevraagd wordt, worden aan het antwoord geen punten toegekend als deze verklaring, uitleg of berekening ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.

Opgave 1

Scholieren kopen steeds meer kleding
Kleding is de grootste uitgavenpost van scholieren. Ongeveer dertig procent van alle scholieren krijgt een eigen budget om kleding te kopen. Dit kleedgeld bedraagt in Nederland jaarlijks in totaal ongeveer € 300 miljoen.

De vraag naar kleding door scholieren wordt volgens de economische theorie bepaald door diverse factoren. Enkele van deze factoren zijn de voorkeuren van scholieren, de prijs van kleding en het inkomen (inclusief kleedgeld) van scholieren.

2p **1** ☐ Noem een andere factor.

Er is onderzoek gedaan naar het bestedingsgedrag van scholieren. Bij dit onderzoek zijn de scholieren verdeeld in jongens en meisjes en in scholieren die wel en geen kleedgeld krijgen. Uit dit onderzoek is de prijselasticiteitscoëfficiënt van de vraag naar spijkerbroeken afgeleid. De resultaten staan in tabel 1.

tabel 1

	prijselasticiteitscoëfficiënt van de vraag naar spijkerbroeken	
	met kleedgeld	zonder kleedgeld
meisjes	–0,8	–0,2
jongens	–0,4	A

Uit het onderzoek blijkt dat jongens zonder kleedgeld minder sterk reageren op een prijsverandering van spijkerbroeken dan meisjes zonder kleedgeld.

2p **2** ☐ Kan A in tabel 1 dan –0,1 zijn? Verklaar het antwoord.

Stel dat de prijs van spijkerbroeken op een bepaald moment met 10 procent wordt verhoogd.

2p **3** ☐ Zal de omzet van spijkerbroeken, behaald bij meisjes met kleedgeld, door deze prijsverhoging dalen, stijgen of gelijk blijven? Licht het antwoord toe.

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.

Opgave 2

uit een krant (mei 1999):
Meevallers beschikbaar als extraatje voor laagstbetaalden
Nu er bij de rijksoverheid belastingmeevallers zijn, ligt het voor de hand dat de overheid volgend jaar iets extra's doet voor de laagstbetaalden. In de rijksbegroting voor volgend jaar wordt geld uitgetrokken voor dit extraatje. Door de regering is afgesproken dat meevallers worden verdeeld over twee bestemmingen: verkleining van de staatsschuld en een extraatje voor de laagstbetaalden. De verdeling over beide bestemmingen is afhankelijk van de omvang van het financieringstekort in procenten van het bruto binnenlands product (BBP)*.

*In deze opgave wordt het BBP gelijkgesteld aan het nationale inkomen.

In tabel 2 staat de verdeling van meevallers schematisch weergegeven.

tabel 2

Verdeling meevallers	percentage van de meevaller dat wordt gebruikt om de staatsschuld te verkleinen	percentage van de meevaller dat wordt gebruikt als extraatje voor de laagstbetaalden
Financieringstekort ≥ 0,75% van het BBP	75%	25%
Financieringstekort < 0,75% van het BBP	50%	50%

Er is sprake van een belastingmeevaller als de overheid een hoger bedrag aan belastingen ontvangt dan was verwacht. Een onverwacht hoge groei van het nationaal inkomen kan hiervan de oorzaak zijn. Een stijging van het nationaal inkomen kan leiden tot toename van het bedrag dat de overheid aan inkomstenbelasting ontvangt.

2p **4** ☐ Leg uit dat stijging van het nationaal inkomen ook kan leiden tot toename van het bedrag dat de overheid aan indirecte belastingen ontvangt.

Stel dat de overheidsontvangsten op een bepaald moment € 2,1 miljard meevallen en dat het financieringstekort ondanks deze meevaller groter blijft dan 0,75% van het BBP. Het kabinet wil alle 800.000 mensen met een minimuminkomen een extraatje van € 500 geven. De rest gaat als extraatje naar alle 2,5 miljoen AOW-ers in de vorm van een eindejaarsuitkering.

3p **5** ☐ Bereken welk bedrag als eindejaarsuitkering per AOW-er beschikbaar is.

In de regering heeft ook een discussie plaatsgevonden over maatregelen die getroffen moeten worden als door conjuncturele ontwikkelingen de overheidsontvangsten tegenvallen. Partij A vindt dat tegenvallende overheidsontvangsten in dat geval voor 100% moeten worden opgevangen door belastingverhoging. Partij B vindt dat tegenvallers deels ook moeten worden opgevangen door het financieringstekort te laten toenemen. Woordvoerders van zowel partij A als partij B verklaren dat hun partij voorstander is van het voeren van anticyclische begrotingspolitiek.

3p **6** ☐ Bij welke partij is bij tegenvallers de anticyclische begrotingspolitiek te herkennen? Verklaar het antwoord.

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.

Opgave 3

uit een krant:
Snijbloemen worden doorgedraaid
In de eerste week van juli zijn er op de bloemenveilingen in Nederland 200.000 bossen snijbloemen doorgedraaid. Voor deze bloemen waren op de veiling geen kopers. De meeste doorgedraaide snijbloemen worden vernietigd. Voor de doorgedraaide snijbloemen ontvangen kwekers een bodemprijs* van € 1,40 per bos.
Een verklaring voor het doordraaien zoeken veilingdeskundigen in het warme weer. Hoge temperaturen beperken de levensduur van bloemen. Daardoor worden er minder bloemen gekocht. Bovendien groeien de bloemen sneller, waardoor er veel snijbloemen geplukt moeten worden.

*Een bodemprijs is een minimumprijs die door het veilingbestuur is ingesteld.

2p **7** ☐ Noem een motief om op bloemenveilingen een bodemprijs voor snijbloemen vast te stellen.
2p **8** ☐ Schrijf de zin(nen) uit het krantenartikel op waaruit een verschuiving van de aanbodlijn van snijbloemen kan worden afgeleid. Licht het antwoord toe.

De bloemenveilingen beschikken over een fonds om de bodemprijs in stand te houden. Dit fonds komt onder andere aan geld door 5% in te houden op de totale veilingomzet (van doorgedraaide en niet-doorgedraaide bloemen samen).

In de eerste week van juli bedroeg de totale veilingomzet van snijbloemen € 2.080.000.
Voor de doorgedraaide bossen snijbloemen hebben de bloemenveilingen de volgende bestemming gevonden:
- 10% wordt door het veilingfonds verkocht voor € 0,50 per bos aan bejaardentehuizen.
- het restant wordt vernietigd, wat geen kosten met zich meebrengt.

2p **9** ☐ Bereken het saldo van inkomsten en uitgaven van het veilingfonds betreffende snijbloemen in de eerste week van juli.

Als doorgedraaide snijbloemen niet worden vernietigd, kan dat via de vraagzijde van de markt op korte termijn tot een lagere veilingprijs van snijbloemen leiden.
2p **10** ☐ Leg de oorzaak van deze mogelijk lagere veilingprijs van snijbloemen uit.

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.

Opgave 4

Er zijn in Nederland voorstanders en tegenstanders van gratis openbaar vervoer.

Karel en Loes zijn uitgenodigd als inleiders bij een discussiebijeenkomst over gratis openbaar vervoer in Nederland. Karel houdt een betoog waarin voor gratis openbaar vervoer wordt gepleit; Loes houdt een betoog tegen gratis openbaar vervoer.

Karel wijst in zijn betoog met name op de positieve gevolgen van gratis openbaar vervoer voor de mobiliteit op de arbeidsmarkt. Ook pleit hij voor het invoeren van een inkomensafhankelijke heffing om gratis openbaar vervoer betaalbaar te maken.

Loes wijst in haar betoog vooral op de nadelige gevolgen van gratis openbaar vervoer voor de werkgelegenheid in andere bedrijfstakken. Ook wijst zij op de nadelen van het invoeren van een inkomensafhankelijke heffing.

Schrijf het betoog van Karel waarin je stelling neemt *voor* gratis openbaar vervoer óf het betoog van Loes waarin je stelling neemt *tegen* gratis openbaar vervoer.

Het betoog begint als volgt:
”Geachte dames en heren,
Ik wil een pleidooi houden voor / tegen gratis openbaar vervoer.”

6p **11** ☐ Schrijf het vervolg van het betoog.
In het betoog moeten de volgende aspecten aan de orde komen:
a de invloed van gratis openbaar vervoer op de arbeidsmarkt
b het gevolg van de financiering van gratis openbaar vervoer voor de secundaire inkomensverdeling

Daarnaast moet in het betoog naar eigen keuze één van de onderstaande aspecten aan de orde komen. Kies daarbij het aspect dat het best in het betoog past.
1 de negatieve gevolgen van gratis openbaar vervoer voor de huidige vaste klanten van het openbaar vervoer
2 andere externe effecten van gratis openbaar vervoer
3 mogelijke inverdieneffecten van gratis openbaar vervoer
4 multiplierefffecten als gevolg van extra investeringen in de trein-infrastructuur

Aanwijzingen:
- *Schrijf boven het betoog Karel óf Loes, afhankelijk van je keuze.*
- *Gebruik bij het vervolg van het betoog 120 woorden (een afwijking van 20 woorden is toegestaan).*
- *Het betoog moet een doorlopend verhaal zijn; de onderdelen moeten goed op elkaar aansluiten.*

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.

Opgave 5

Van gulden naar euro
Vanaf 1 januari 2002 is de euro in elf Europese landen wettig betaalmiddel. In de loop van 2002 is de eigen valuta van deze landen afgeschaft. De omrekenkoersen tussen de eigen (= lokale) valuta en de euro zijn eind 1998 vastgesteld. In tabel 3 staan enkele van deze omrekenkoersen.

tabel 3

lokale valuta	waarde euro in lokale valuta	waarde lokale valuta in euro's
Nederlandse gulden	2,20371	0,45378
Belgische frank	40,3399	0,02479
Duitse mark	1,95583	0,51129
Finse mark	5,94573	0,16819
Franse frank	6,55957	0,15245
Ierse pond	0,787564	1,26973
Italiaanse lire	1936,27	0,00052

De familie Van Weerden heeft in 2001 voor één week een vakantiehuisje in Frankrijk gehuurd. De huurprijs van het vakantiehuisje bedroeg 1.650 Franse francs per week.

2p **12** ☐ Bereken het bedrag in guldens dat de familie Van Weerden kwijt was aan het huren van het vakantiehuisje.

Op het moment dat de koers van de euro werd vastgesteld, was de inflatie in Nederland relatief hoog. Achteraf had de centrale bank van Nederland daarom liever gezien dat bij het vaststellen van de omrekenkoersen van een hogere koers van de Nederlandse gulden was uitgegaan. Een hogere koers van de gulden zou echter tot een toename van de werkloosheid in Nederland geleid kunnen hebben.

2p **13** ☐ Zou de huur in guldens van het vakantiehuisje van de familie Van Weerden hoger of lager zijn geweest als de koers van de gulden hoger was geweest? Verklaar het antwoord.

2p **14** ☐ Leg uit dat een hogere koers van de gulden had kunnen leiden tot een toename van de werkloosheid in Nederland.

Stel dat bij het vaststellen van de omrekenkoersen van een hogere koers van de gulden was uitgegaan.

2p **15** ☐ Zou er in dat geval sprake zijn geweest van een appreciatie of van een revaluatie van de gulden? Licht het antwoord toe.

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.

Opgave 6

In economische publicaties wordt veel gebruik gemaakt van tabellen en grafieken. In het informatieboekje staan drie statistieken over Nederland. Naar aanleiding van deze statistieken worden in deze opgave vijf vragen gesteld.

2p **16** ☐ Uit welk(e) cijfer(s) blijkt dat het aanbod van arbeid tussen 1993 en 1997 is toegenomen?
2p **17** ☐ Bereken de werkgelegenheid in 1992 in personen.
2p **18** ☐ Bereken het aantal AOW-gerechtigden in 1997.

De veranderingen in de macro-economische grootheden tussen 1995 en 1997 duiden op een opgaande conjunctuur. Dat kan met name worden afgeleid uit de ontwikkeling van de gegevens in statistiek 1 en statistiek 3.
2p **19** ☐ Noem uit beide statistieken een gegeven waarvan de ontwikkeling tussen 1995 en 1997 wijst op een opgaande conjunctuur.

De loonkosten per eenheid product worden bepaald door de loonkosten per werknemer en de arbeidsproductiviteit.
2p **20** ☐ In welk jaar of in welke jaren zijn de loonkosten per eenheid product gedaald? Licht het antwoord toe.

Opgave 7

Arbeidstijdverkorting heeft grote gevolgen voor supermarkten
In 1999 heeft supermarktketen Blaauw 540 personeelsleden in dienst, die in de uitgangssituatie allemaal 40 uur per week werken. Bij Blaauw wordt begin 2000 de arbeidstijd met 10% verkort en wordt 80% van de minder gewerkte uren herbezet. Het nieuwe personeel werkt gemiddeld 30 uur per week. De productie van Blaauw is in 2000 even groot als in 1999.
3p **21** ☐ Toon met behulp van een berekening aan dat de werkgelegenheid in personen bij Blaauw in 2000 ten opzichte van 1999 met meer dan 10% is gestegen.
3p **22** ☐ Is de arbeidsproductiviteit per uur bij Blaauw in 2000 ten opzichte van 1999 gedaald of gestegen? Verklaar het antwoord.

Let op: de laatste vragen van dit examen staan op de volgende pagina.

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.

Opgave 8

Economie in modelvorm
In de economische wetenschap wordt gebruik gemaakt van modellen. Een kringloopschema is een model, waarmee een vereenvoudigd beeld van de economie van een land wordt weergegeven. In het kringloopschema in figuur 1 staan uitsluitend geldstromen tussen economische sectoren weergegeven. Voor iedere sector is het totaal van de inkomende geldstromen gelijk aan het totaal van de uitgaande geldstromen. De genoemde bedragen luiden in miljarden euro's en betreffen de verwachte bedragen voor het jaar 2004. Niet bij iedere pijl is het bedrag en de toelichting ingevuld.

figuur 1

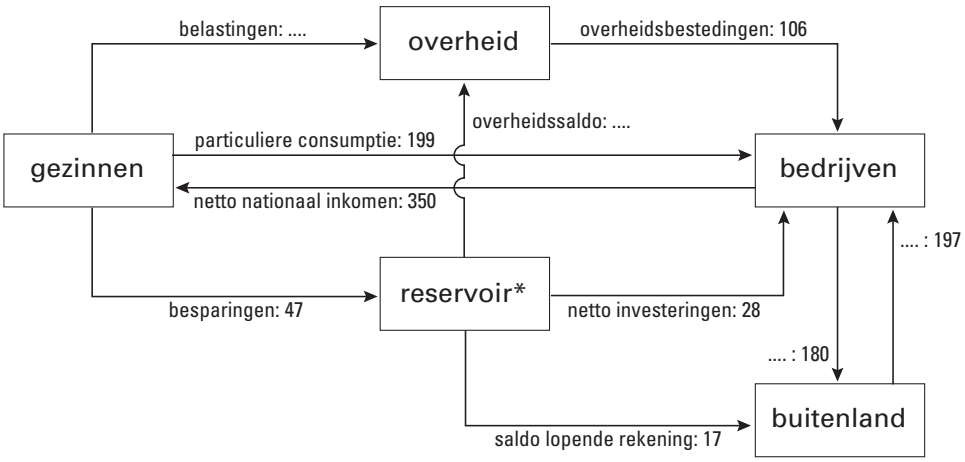

*In een kringloopmodel wordt het reservoir ook wel omschreven als financiële instellingen

Deze economie heeft een sterk open karakter. Hierdoor is de handelsquote in vergelijking met andere landen hoog. De handelsquote is de optelsom van de exportquote en de importquote.

1p **23** ☐ Hoe groot is de export van dit land in 2004 volgens het kringloopschema?

2p **24** ☐ Bereken het bedrag dat de overheid in 2004 volgens het kringloopschema aan belastingen ontvangt.

2p **25** ☐ Bereken de handelsquote van dit land in 2004.

Het kringloopschema in figuur 1 kan realistischer worden gemaakt door pijlen toe te voegen.

3p **26** ☐ Beschrijf een pijl die zou kunnen worden toegevoegd. Licht aan de hand van een voorbeeld toe wat met deze toegevoegde pijl wordt weergegeven.

Einde

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.